

ವಿಷಯಸೂಚಿ

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ ೪ - ವಾರ್ತಿಕ ೧೧೩ ರಿಂದ ೨೬೨ ವರೆಗೆ (ಪುಸ್ತಕ ೮)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋದ್ಭವಾನಾತ್ಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತಮೋನ್ದಯಾತ್ ||

ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪುರಾಽಜ್ಞಾಸೀದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನ್ಮತಃ

|| ೧೧೩ ||

ಆತ್ಮನು ತನಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅಜ್ಞಾನವು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ಅಹಂಕಾರಾದಿ) ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದನು ||

ಅನಾತ್ಮನೋಽತ ಆತ್ಮಾನಮನ್ದಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ ||

ನಿಷ್ಕಪ್ಪಾಽಽತ್ಮನೃಥಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪಶ್ಯತಿ

|| ೧೧೪ ||

ಅನಂತರ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅನ್ದಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಮೂಲಕ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಆತ್ಮವೆಂದು ಕಾಣುವನು ||

^೧ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಂ ಚಾತೋ ವಿಧಿರತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ ||

^೨ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಭಾವಾನ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೧೫ ||

ಈ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನವೆಂಬ ವಿಧಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು, ಆದರೆ ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯೆಂಬುವ ವಿಧಿಯು ಮಾತ್ರ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ||

ಹೇಗೆ ? ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ---

ನಿತ್ಯಂ ನ ಭವನಂ ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ವಾ ನಿತ್ಯಭೂತತಾ ||

ನ ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಂ ಖಪುಷ್ಪಾಕಾಶಯೋರಿವ

|| ೧೧೬ ||

ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವೂ, ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೂ, ಮತ್ತು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತೆಯೇ ಇರುವುದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬುದೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:- ಆಕಾಶ ಕುಸುಮಕ್ಕೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೂ ಹಾಗೆಯೇ ||

^೧ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನ್ದಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಮೂಲಕ ತತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿದೆ, ಆದರೆ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂಬುವ ವಿಧಿಯೇ ಹೊರತು ಅಸ್ತವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ.

^೨ಮೊದಲು ತಾನು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವನನ್ನು ತೊಡಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದು ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ ||

ಹಾಗದರೆ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವೆಂದರೇನು ?

ಉತ್ಪತ್ತಾದ್ವಿ ಸ್ವತೋ ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಚಾತ್ಯನ್ಮಮೇವ ನ ||

ಕ್ರಿಯಾನಪೇಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ವತಃಸಿದ್ಧಂ ತದುಚ್ಯತೇ

|| ೧೧೭ ||

ಸ್ವತಃ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಾದೌ ತು ಯಚ್ಚಕ್ಷಂ ಹೇತುಮಾತ್ರಮಪೇಕ್ಷತೇ ||

ಸಾಫಲ್ಯಂ ಕರ್ಮಣಸ್ತತ್ರ ತದಭಿವ್ಯಕ್ತಿಕ್ರೃದ್ಧಿ ತತ್

|| ೧೧೮ ||

ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ನಿಮಿತ್ತವೊಂದನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಫಲತೆಯು ಬರುವುದು, ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಅದನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವುದಷ್ಟೆ.

ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣತನ್ತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾತಸ್ಸಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಭತಃ ||

ಅನ್ಯಕಾರ್ಯಮಕಾರ್ಯಂ ಚ ನಾನ್ಯತ್ಕಾರಣಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ

|| ೧೧೯ ||

ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದು ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುವು, ಅದರಿಂದ, ಇನ್ನೊಂದರ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರಲು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವೇ ಅಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದು ಬೇರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪ್ರಮೇಯಬಲಾದ್ಭವೇತ್ ||

ಪ್ರಮಾತೃತನ್ತ್ರಾ ಸಾ ಚೇತ್ಸಾತ್ಪ್ರಾತೋಕಾಗ್ನಿಬುದ್ಧಿವತ್

|| ೧೨೦ ||

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅದು ಪ್ರಮೇಯದ (ವಿಷಯದ) ಬಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಪ್ರಮಾತೃ (ಪುರುಷ)ನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಅದು ಪ್ರಮೇಯಾಗದು ||

ಅತೋಽಪುರುಷತನ್ತ್ರಾನ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನೇ ವಿಧಿರ್ಭವೇತ್ ||

ಅನ್ವಯಾದಿಕ್ರಿಯಾ ತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾತೃತ್ವಾದ್ಧೀಯತೇ

|| ೧೨೧ ||

ಉದಾ:- ಬೀಜವು ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವು ನಡೆದಲ್ಲಿ ಬೀಜವು ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರಪಡುವಂತೆ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅದರಿಂದ ಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅನ್ವಯ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಾದರೂ ಹೇಗೆಂದರೆ ಇದು ಅದರ ಅಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವದು ||

ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ---

ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ತದ್ವತ್ತ್ವಥಾ ಶಮದಮಾದಿ ಯತ್ ||

ಪುಮಾಞ್ಕೋತಿ ತತ್ಕರ್ತುಂ ತಸ್ಮಾದೇತದ್ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೨೨ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣ, ಮನನ. ಅದರಂತೆ ಮತ್ತು ಶಮ, ದಮ ಮೊದಲಾದುದು ಯಾವುದು ಸಾಧನವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಪುರುಷನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು ||

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ

ವಿಶಿಷ್ಟೇಹಾನುಭೂತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಮಾನಫಲಂ ಯತಃ ||

ಫಲಂ ಚ ನ ವಿಧೇಯಂ ಸ್ಯಾದತೋ ನೇದಂ ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೨೩ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಫಲವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವದ ಅನುಭವವು (ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾನುಭವವು) ಇರುವುದು. ಈ ಫಲವು ವಿಧಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಇದನ್ನು (ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ವಿಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರಮಾಭಾಸಂ ಚ ಯದ್ಭವೇತ್ ||

ಚೈತನ್ಯಾಕಾರಮೇವೈತತ್ಪ್ರಥತೇ ಸರ್ವಮೇವ ತತ್

|| ೧೨೪ ||

ಪ್ರಮಾಣ, ಮತ್ತು ಅಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮಾಭಾಸ (ಭ್ರಮೆ) ಇದೂ ಸಹ ಚೈತನ್ಯದಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೇ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಅವೆಲ್ಲವೂ ತೋರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು.

ಬೇರೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ.

ನಾನಾಕಾರಾನುಪಾದತ್ತೇ ಚೈತನ್ಯಾಕಾರಮೇವ ಸತ್ ||

ಪ್ರತೀಚ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೇಕಂ ತದನ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಃ

|| ೧೨೫ ||

ಸದ್ವಸ್ತುವು ಚೈತನ್ಯಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೆ ಇದ್ದು ಅನೇಕ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಒಂದು ರೂಪವು (ಚೈತನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು) ಎಂದಿಗೂ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ (ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ) ವ್ಯಭಿಚಾರಿಗಳು ಅಂದರೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವವು ||

ಽಮಾತ್ರಾದಿವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಸಂವಿದವ್ಯಭಿಚಾರೀ ||

ಽಮಿಥಃ ಕೃತ್ಸೇಽಪಿ ಜಗತಿ ತದನ್ಯದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತು

|| ೧೨೬ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವು ಹುಸಿಯಾದರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೂ ಸಂದಿತ ಎಂಬುವ ಅನುಭವವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಸಂವಿತ್ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದದ್ದು ವ್ಯಭಿಚರಿತವೇ ಅಂದರೆ ಹುಸಿಯಾದುದೇ ||

ಽಉತ್ಪನ್ನಮಪಿ ಸಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾತ್ರತ್ವಾದ್ಯುಪಗ್ರಹಾತ್ ||

ಽತದನುತ್ಪನ್ನವದ್ಭೂತಿ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ಪುರಾ ನೃಣಾಮ್

|| ೧೨೭ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅಂದರೆ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾತ್ರತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅದರ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವ ಮುಂಚೆ ಮಾನವರಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗದಿರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಂತೆಯೆ ತೋರುವುದು ||

ಶ್ರವಣ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಫಲವೇನು ? ಎಂದರೆ ---

ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯತೇ ಯದಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವ್ಯಥೋಕ್ತನ್ಯಾಯವರ್ತನಾ ||

ಉತ್ಪನ್ನಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತದಾ ಪ್ರಾಗಪಿ ಮನ್ಯತೇ

|| ೧೨೮ ||

ಯಾವಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ, ಆವಗಲೇ ಈ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯವನ್ನು)ವೊಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದೇ ಸಾಧಕನು ತಿಳಿಯುವನು ||

ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿಕೃತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ನ ವೇದ್ವೀತ್ಯಪಿ ಯಾ ಮತಿಃ ||

ಕಿಮು ವದ್ವೀತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚಿದತೋಽವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ

|| ೧೨೯ ||

ಽಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮೇಯ ಈ ಭೇದಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಷುಪ್ತಿ, ಮೂರ್ಛ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವವು ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾನುಭವವು ತಪ್ಪದೇ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

ಽಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಘಟಪಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳೂ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಒಂದು ತೋರಿದರೆ ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವವು; ಆದರೆ ನಿತ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾನುಭವವು ಸದಾ ಇರುವುದು.

ಽಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಂದರ್ಥ ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೆ ಅನುತ್ಪನ್ನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಎಂದರ್ಥ ||

‘ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ’ವೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು, ಹೀಗಿರಲು ‘ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನಿದೆ ? ಅದರಿಂದಲೂ ಚೈತನ್ಯವೂ ಅವ್ಯಭಿಚರಿ ಅಂದರೆ ಸದಾ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು ||

ವಾದಿ ಹೇಳುವಂತೆ ‘ಆತ್ಮಾ ಅದೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ ---

ಆತ್ಮೇತಿ ಮೇಯನಿದೇಶೋ ವೈಶಬ್ದಸ್ತತ್ಪ್ರತಾವಿಕ ||
ಪ್ರಮಾತೃಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ ಭಣ್ಯತೇ || ೧೩೦ ||

ಶಬ್ದಾನುರೋಧತಸ್ತಾದಿದೃಗತ್ಯೋಪಜಾಯತೇ ||
ಶ್ರುತೇರನುಭವಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವ್ಯಥಾವಸ್ತು ನ ವೇತಿ ವಾ || ೧೩೧ ||

ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೋಽನುಭವೋ ರೂಪ್ಯಶುಕ್ತ್ಯನುಭೂತಿವತ್ ||
ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ವಾ ಮೇಯಸಂಗತ್ಯಸಂಗತೇಃ || ೧೩೨ ||

‘ಆತ್ಮಾವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿದೇಶಿಸಿದೆ. ‘ವೈ’ ಶಬ್ದವು ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು, ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ‘ತಿಳಿಯುವಾತನ ವ್ಯಾಪಾರದ ವ್ಯಾಪನೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಈ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅನುಭವವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನೇರಾ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಈ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ನಿರಾಕರಣೆ --- ಆದರೆ ವಸ್ತು ಇರುವಂತೆಯೇ ಈ ಅನುಭವವು ಆಗುವುದೋ, ಇಲ್ಲವೋ ? ತಿಳಿಯದು, ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿ ಮುಕ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅನುಭವವಾಗುವಂತೆ ಇದು ಅಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಾದಿಗೆ ಸಂಮತವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ ? ಇದು ‘ಪ್ರಮಾಣವೇ ? ಅಥವಾ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ

‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಆಗಿದೆ. ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಪಾಣಿನಿ ಹೇಳುವಂತೆ ‘ಕರ್ತುರೀಶ್ಚಿತ ತಮಂಕರ್ಮ’ ಅಂದರೆ ಆಯಾಯ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನಿಗೆ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು, ಅದು ಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು, ಉದಾ:- ‘ದೇವಸತ್ಯತಃಕಟಂಕರೋತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಮಾಡಿ ದೇವದತ್ತನು ತನ್ನ ಚಾಪ ಹೆಣೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವನು, ಇವನ ಹೆಣೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಾಪೆಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಅದೇ ಕರ್ಮ, ಅದರ ಮೇಲೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು. ಪ್ರಕೃತ ಆತ್ಮನು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು, ಸಾಧಕನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಿತ್ತವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿರುವನು ಆತ್ಮನೇ, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರತ್ಯಯವು ದೃತಿಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಮಾತೃಕ್ರಿಯೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||

‘ಅನಧಿಗತ-ಆಬಾಧಿತಾರ್ಥ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನ ಜನಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂತದ್ವಿನ್ಯ ಮಪ್ರಮಾಣಮ್’ ಎಂಬಂತೆಯೇ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಅದು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ನಿಯಮವಿರುವುದು ‘ಅನುಪಲಬ್ಧೇಽರ್ಥೇ

೧ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಬಂಧವಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಅದರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಈ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಗಿದೆ ||

ಪ್ರಮಾತ್ಮಮೇಯಭೇದೋಽತ್ರ ನ ತಾವದ್ಗಮ್ಯತೇ ಮಿತೇಃ ||

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗೀಮಾತ್ರಗಮ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಯಾದಾತ್ಮೇತಿ ನಿಶ್ಚಿತಃ

|| ೧೩೩ ||

ಪ್ರಮಾತ್ಮ-ಮೇಯ-ಜ್ಞಾತ್ಯ-ಜ್ಞೇಯ ಎಂಬುವವಳ ಭೇದವು ಪ್ರಮಿತಿಗೆ (ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ) ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ! ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ಒಂದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೊಳೆಯುವುದು ಅದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು ||

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗೀಗೋಚರೋ ನೋ ಚೇದನಾತ್ಮಾಸೌ ಘಟಾದಿವತ್ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮಧ್ಯಪಾತಿತ್ವಂ ತತಶ್ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

|| ೧೩೪ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ (ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ವಸ್ತುವು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದಿದ್ದರೆ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಅನಾತ್ಮವಾಗುವುದು ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನೂ ಸೇರಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಭಿನ್ನದ್ರಷ್ಟ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಘಟಾದೇರಿವ ನಾಽಽತ್ಮನಃ ||

ನ ಚಾಭೇದೇಽಸ್ತಿ ಸಂವ್ಯಾಪ್ತಿರೈಕಾತ್ಮ್ಯಾದೇವ ಕಾರಣಾತ್

|| ೧೩೫ ||

ದ್ರಷ್ಟ, ಬೆವರೆ. ದೃಷ್ಟಿ ಬೇರೆಯೆಂದಾಗಿ ಅದರ ವ್ಯಾಪನೆಗೆ ಒಳಪಡುವುದೆಂಬುದು ಘಟಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ದ್ರಷ್ಟ, ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ) ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವೇ ಇರುವಾಗ ದರ್ಶನಕ್ರಿಯೆಯ ವ್ಯಾಪನೆಯೆಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆತ್ಮವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ನ ಚ ದ್ರಷ್ಟಾಽಽತ್ಮನೋಽನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಸ್ತರನಿಷೇಧನಾತ್ ||

ನ ಚ ದ್ರಷ್ಟೋರ್ವ್ಯಯೋರ್ಲೋಕೇ ದ್ರಷ್ಟ್ಯದೃಶ್ಯತ್ವಸಂಗತಿಃ

|| ೧೩೬ ||

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನು ಇಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ದ್ರಷ್ಟನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ದ್ರಷ್ಟಗಳಿರುವುದಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟ-ದೃಶ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ದ್ರಷ್ಟಾ ಎಂದು ಏಕೆ ? ಅರ್ಥ ಮಾಡಲಾರದು ?

ತತ್ತ್ವಮಾಣಮ್ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ.

ಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ದ್ರಷ್ಟುಃ ಸ್ವಾತ್ಮಸಮೀಕ್ಷಣೇ ||

ತದ್ವಿಷ್ಣೋರ್ನಿತ್ಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ವಿಧ್ಯಾನಾರ್ಥಕಸಂಗತಿಃ

|| ೧೩೭ ||

ದ್ರಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯ ವಿರೋಧವು^೧ ಬರುವುದು, ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿತ್ಯವೂ ಲಭಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಗೆ ನಿಷ್ಫಲತೆಯೆ ಬರುವುದು ||

ಆತ್ಮ ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವತ್ಮನ ದರ್ಶನವೋ ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯೋ ? ಎಂದರೆ

ಸಂಸಾರ್ಯಾನ್ಮನಿ ದೃಷ್ಟೇಽಪಿ ನ ಚ ಕಿಂಚಿತ್ತಯೋಜನಮ್ ||

ಅಯಮೇವ ಚ ನೋಽನರ್ಥೋ ಯತ್ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್

|| ೧೩೮ ||

ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಂಸಾರಿ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಒಂದು ಅನರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು ||

ಬೇರೆಯೆ ಎಂದರೆ ? ---

ತದನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ತಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಕಥಂ ಸ್ವಾತ್ಮಸಮೀಕ್ಷಣಮ್ ||

ಅಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಸಾವಾತ್ಮಾ ತದ್ವಿಷ್ಣುಃ ಕಿಂ ವಿಧೀಯತೇ

|| ೧೩೯ ||

ಆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಆತ್ಮವೆವ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ದರ್ಶನವಾದರೂ ಹೇಗೆ ? ಆದೀತು ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಆತ್ಮನು (ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಅಂದರೆ ಅದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವುದು ಏಕೆ ? ||

ಸಂಸಾರಿ ಆತ್ಮನ ದರ್ಶನವು ವಿಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ.

ದ್ರಷ್ಟದರ್ಶನದೃಶ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯಾಽಽಗಮೇಕ್ಷಣಮ್ ||

ದ್ರಷ್ಟುರಾತ್ಮಾ ಪೃಥಕ್ಕ್ಷೇತ್ಸಾನ್ಯಥಾಗಾತ್ಮೇತಿ ದುರ್ವಚಃ

|| ೧೪೦ ||

ದ್ರಷ್ಟು ದರ್ಶನ-ದೃಶ್ಯ ಇವುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ, ನೋಡುವವನಿಗೆ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವುದು^೨ ಕಷ್ಟ ||

ನ ಚಾಽಽತ್ಮನೃಪ್ತಸಿದ್ಧೇ ಸ್ವಾತ್ಮಸಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾ ||

ನ ಹ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಸಂಬಂಧೀ ಸಂಬಂಧಃ ಕಚಿದಿಷ್ಯತೇ

|| ೧೪೧ ||

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು, ಅಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಸಂಬಂಧವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಾಗಿಲ್ಲ ||

ನ ಚೇದಾತ್ಮಾಭಿಸಂಬಂಧಃ ಸಂಸಾರೋಽಯಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||
ತನ್ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಮಾಯಾತಂ ಕುತೋ ಹೇತೋರಿತೀರ್ಯತಾಮ್ ||

|| ೧೪೨ ||

ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬರುವುದು ? ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಪುರುಷಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದಲೂ ವಿಧಿ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಉದಾ:-

ಅನ್ಯತನ್ತ್ರೇ ವಿಧಿನೇಷೋ ವನ್ಯಾಪುತ್ರೋದ್ಭವೇ ಯಥಾ ||
ಮಾತೃತನ್ತ್ರೇ ತಥೈವಾಯಂ ನ ವಿಧಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗೀಕ್ಷಣೇ ||

|| ೧೪೩ ||

ಪುರುಷಾಧೀನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಸಂಮತವಲ್ಲ, ಹೇಗೆ, ಬಂಜೆಯ ಪುತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ವಿಧಿಯು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ. ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಪುರುಷನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬರುವ ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ದರ್ಶನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ ||

ನಿಯಮನಿಧಿ - ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ ವಿಧಿಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ---

ನಾನಾದ್ರವ್ಯಸಮಾಯೋಗೇ ವಿಯೋಗೇ ಚ ಘಟಾತ್ಮನಃ ||
ವಿಯತ್ಸಂಪೂರ್ಣತಾ ನಿತ್ಯಾ ವಿಯತ್ಸಕ್ಷೇರವರ್ಜನಾತ್ ||

|| ೧೪೪ ||

ಶಬ್ದಾದಿಬಾಹ್ಯಸಂಬಂಧೇ ವಿಭಾಗೇ ಚ ತಥಾ ಧಿಯಃ ||
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈತನ್ಯಸಂಬಂಧೋ ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕಃ ||

|| ೧೪೫ ||

ಫಟದಲ್ಲಿ ನೀರು, ಹಾಲು, ಕುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇರುವಾಗಲೂ ಒಳಗಿನ ಆಕಾಶವು (ಭಿದ್ರವು) ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಇದು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದರ್ಥ.

ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪರಸಾದಿಗಳು ತೋರುವಾಗಲೂ, ಜಾಗರ, ಸ್ವಪ್ನದಶೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಔವ ತೋರದೇ ಇರುವಾಗಲೂ ಔದಾಸೀನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಪ್ನ-ಜಾಗರ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಅಂತರಾಳ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಅಂದರೆ ಘಟಾದಿಗಳು ಇದ್ದದ್ದನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ, ಇದು ನಿತ್ಯಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೇಗೆ, ಘಟವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಗೆ ನಾನಾ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿದಾಗಲೂ ಅವುಗಳು ಬಿಟ್ಟಾಗಲೂ ಆಕಾಶದಿಂದ ಪೂರ್ಣತೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಆಕಾಶ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವತ್ತೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಇರುವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಚೈತನ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿಯೆ ಇರುವುದು ||

ಯತೋಽತಃ ಪಾಕ್ಷಿಕೀ ಪ್ರಾಪ್ತಿನೇಹಾಸ್ತೈಕಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನೇ ||

ನಿಯಮಃ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ ವಾ ನ ತೇನೇಹೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೪೬ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕಾತ್ಮದರ್ಶನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಿಂದ ನಿಯಮ ವಿಧಿಯಾಗಲಿ, ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯಾಗಲಿ ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ||

ವಿಧಿ ವಾದಿಯ ಶಂಕೆ ---

ಕರ್ಮಕಾಕ್ಷೇ ಯಥಾ ಮಾನಂ ತಥೈವೋಪನಿಷತ್ತ್ವಪಿ ||

ವಿಧಿರೇವಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ಸಾಪೇಕ್ಷಾನ್ಯಾ^೨ ಭಿಧಾಶ್ರುತಿಃ

|| ೧೪೭ ||

ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆ ಪ್ರಮಾಣವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆ ಪ್ರಮಾಣ, ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು^೩ ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ

ಮೈವಂ ಮಾನಾನ್ತಾಪ್ರಾಪ್ತಸಮ್ಯಗೈಕಾತ್ಮ್ಯಬೋಧತಃ ||

ಅಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸುಪ್ರೋತ್ತಾಪಕವಾಕ್ಯವತ್^೪

|| ೧೪೮ ||

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದ ಸರಿಯಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದು. ಉದಾ:- ಮಲಗಿದವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಇದೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು ||

^೨ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಾ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ, ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿಧಾ ಎಂದು ಪದವೂ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕಿದೆ.

^೩ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವನ್ನು ದೃಢಾಧಿ ವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೇ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಆವಾಗ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗುವುದು ||

ಅಕಾರಕೈಕಾತ್ಯಮಾತ್ರಂ ಮೇಯಂ ವಸ್ತಿಷ್ಯತೇ ಯತಃ ||
ತದನ್ಯಸ್ಯ ಯತೋ ಮಾನಾದ್ವ್ಯತಿರೇಕೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ

|| ೧೪೯ ||

ಕಾರಕವಲ್ಲದ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಮತವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ಆತತ್ವಕ್ಕೆ) ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಮುಕ್ತೈಕಾತ್ಮಸ್ಯ ಚಾಜ್ಞಾನಂ ನಾನ್ತರಾಯಾನ್ತರಂ ಯತಃ ||
ವಿಧಿತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ವಾಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಭವಿಷ್ಣುತಾ

|| ೧೫೦ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಒಂದು ಅಡ್ಡಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದ ಮೇಲೆ ತಾನು ಏನೂ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ ||

ಯಥಾಸ್ಥಿತಾತ್ಮವಸ್ತುತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಾ ತಮೋಹ್ಮತೌ ||
ನಾನೋ ಹೇತುರ್ಯತಸ್ತಸ್ಮಾನ್ ತ್ರಯ್ಯಂತೇ ವಿಧಿಃ ಪ್ರಮಾಃ

|| ೧೫೧ ||

ಇದ್ದಂತೆ ಇರುವ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನಿಯೋಜ್ಯಸ್ಯ ಚ ನೈಶ್ವರ್ಯಂ ಧೀಸಮೃಕ್ಷಂ ಪ್ರತೀಪ್ಯತೇ ||
ತಸ್ಯ ಮೇಯೈಕಹೇತುತ್ವಾನ್ವೈವ ಸ್ಯಾನ್ಯಾತ್ಮತನ್ತ್ರತಾ

|| ೧೫೨ ||

ಮತ್ತು ನಿಯೋಜ್ಯನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು (ಅದರ ಮೇಲೆ) ಪ್ರಭುತ್ವವಿರದು, ಅದು ತಿಳಿಯುವ (ತತ್ವ)ವೊಂದೇ ನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತ್ಮವಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಗುವ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ? ಎಂದರೆ ---

ವಿಧೇರಿವಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ವೇದಾನ್ತೇಷ್ವಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ||
ಅನ್ಯತನ್ತ್ರತಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಮತಾನ್ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಬೋಧತಃ

|| ೧೫೩ ||

ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿರುವಂತೆ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗೂ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೇ ಇರುವುದು ||

ಅಕ್ಷಾನ್ಯವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಸಿದ್ಧೇರಸಾಧನಮ್ ||
ಅಭಿಧಾ ಬೋಧಯಂತೀಯಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೧೫೪ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಸಾಧನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರದೆ ಇರುವನು, ಇದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯವು
ಬೇರೆಯೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ತಸ್ಮಾದ್ಧೀಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಬೋಧನೇ ||
ಅತೀಂದ್ರಿಯೇ ತದನ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಂ ನ ತದ್ವತಃ

|| ೧೫೫ ||

ಅದರಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ ||

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧೋ ನ ಶಕ್ಯೋಽಭಿಧಯಾ ಯಥಾ ||
ಪ್ರತಿಪತ್ತಂ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೋಽಶಕ್ಯೋ ವಿಧಿಗಿರಾ ತಥಾ

|| ೧೫೬ ||

ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಧನಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ (ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ) ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ||

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ.

ಐಕಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ನ ಕ್ರಿಯಾಽಪೇಕ್ಷತೇ ಯತಃ ||
ತತಶ್ಚ ಭಾವನಾಭಾವೋ ಭಾವನಾಯಾಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ಚಯಾತ್

|| ೧೫೭ ||

ವಿರಹೇ ಭಾವನಾಯಾಶ್ಚ ನ ವಿಧೇಸ್ತತ್ರ ಮಾನತಾ ||
ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಿತ್ವಾದಭಿಧಾಯಾಸ್ತು ಮಾನತಾ

|| ೧೫೮ ||

ಐಕಾತ್ಮ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
ಅದರಿಂದಲೂ ಭಾವನೆಯೆಂಬ ವಿಧಿವ್ಯಪಾರವಿಲ್ಲ; ಭಾವನೆಯು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ, ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ಭಾವನೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರೆ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು ||

ವಿಧಿವದಿಯ ಬೇರೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ----

ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಮಾನಂ ಚೇದಭಿಧಾ ಲೋಕವರ್ತನಾ ||
ಅಭಿಧಾ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿ ಸರಿತ್ತೀರಫಲೋಕ್ತಿವತ್

|| ೧೫೯ ||

‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ “(ನದ್ಯಾಃಸ್ತೀ) ಸರಿತ್ತೀರೇ ಪಂಚಫಲಾನಿ ಸನ್ತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಎಂದಲ್ಲ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು. ||

ಸಂಹತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಪದಾನಾಮಭಿಧಾಶ್ರುತೌ ||
ಆಖ್ಯಾತಪದಹೇತುತ್ವಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಪದಸಂಹತೇಃ

|| ೧೬೦ ||

ಮತ್ತು ಪದಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ಅನ್ವಯಾರ್ಥವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪದಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಖ್ಯಾತ ಪದವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ ----

ನಾಽಽಖ್ಯಾತಪದಸದ್ಭಾವಾತ್ಸ್ಯಾದೇವ ಪದಸಂಹತಿಃ ||
ಅಸ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತಪದಮಸ್ತೇವೇಹಾಭಿಧಾಶ್ರುತೌ

|| ೧೬೧ ||

ನಃ ಹಾಗಲ್ಲ, ಆಖ್ಯಾತ ಪದವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪದಗಳ ಅನ್ವಯವು ಒಂದೇ ಬರುವುದು, ಯಾವುದೆಂದರೆ ? ಿಅಸಿ, ಅಸ್ಮಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಆಖ್ಯಾತ (ತಿಜನ್ತ) ಪದವು ಈ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇದೆ.

‘ಸರಿತ್ತೀರೇಪಂಚಫಲಾನಿ ಸಂತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲ.

ಸರಿತ್ತೀರೇ ಫಲಾನೀತಿ ಯುಕ್ತಾಽಪೇಕ್ಷಾಽಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ||
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಪ್ತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ಫಲತೀರಾರ್ಥಸಂಗತೇಃ

|| ೧೬೨ ||

‘ಸರಿತ್ತೀರೇ ಫಲಾನಿಸಂತಿ’ ಎಂಬುವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯಿದೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಫಲಗಳು ತೀರದಲ್ಲಿವೆ ಯೆಂಬುವ ಪದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆ

ಿ‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಸಿ’ ಎಂಬುದು, ‘ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಸ್ಮಿ’ ಎಂದು ಇದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯ ಏಷೋಽರ್ಥೋ ನ ತದನ್ಯಪ್ರಮಾಣಕಃ ||
ಯತೋಽತೋ ನಾಽಽಗಮಾದೇವ ತಾದೃಶೇಽರ್ಥೇ ವಿನಿಶ್ಚಿತಃ || ೧೬೩ ||

ಈ ಅರ್ಥವು ನಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ಅಂತಹ ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅಪೂರ್ವಾದಿವಚೋಽರ್ಥೇ ತು ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ ||
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದೃಕಾತ್ಮ್ಯಾಖ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ || ೧೬೪ ||

‘ಅಪೂರ್ವ ಮನಪರ ಮಿತ್ಯಾದಿ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾದ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಸಮಾನಮಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ||
ಅತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಬೋಧಿತ್ವಂ ಸಮಾನಂ ಚೋದನೋಕ್ತಿಭಿಃ || ೧೬೫ ||

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅಪೌರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ ಅಲ್ಲದೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೂ ಸಹ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯಪ್ರಮೇಯತ್ವಭೇದೋ ಯದಿ ಪರಂ ತಯೋಃ ||
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತ್ವತೀತಿಸ್ತು ನ ಕಾಚಿದಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ || ೧೬೬ ||

ಸಿದ್ಧ-ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುವ ವಿಷಯಭೇದವು ಆ ಕರ್ಮಕಾಂಡ-ಜ್ಞಾನಕಾಂಡಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಶಯವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

ಪ್ರಮೋಪಜಾಯತೇ ತಾವದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಲೌಕಿಕೀ ||
ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಭ್ಯಃ ಶ್ರವಣಾತ್ಸಮನನ್ತರಮ್ || ೧೬೭ ||

ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅತಾರ್ಕಿಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು ||

ಏವಂ ಚೇದಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಕಿಮಿವೇಹಾಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ||
ವಿಧೇರಪೀಹ ಮಾನತ್ವಂ ನೋಕ್ತವ್ಯಾಯಾತಿರೇಕತಃ || ೧೬೮ ||

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ? ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮೀರಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಮಾನಾನಾಂ ಯಥಾ ವಸ್ತವಬೋಧನೇ ||

ಅಭಿಧಾಯಾಶ್ಚ ಸಾಂಸ್ಥೈವ ಕಿಮಿತಿ ಸ್ಯಾದಮಾನತಾ

|| ೧೬೯ ||

ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಇದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಆ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಲ್ಲಿ ?

ನಾಪೃಥ್ವೀತೀಂದ್ರಿಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮಾನಂ ಲಿಜ್ಞಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ ||

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಂ ವಾ ತಯೋರವಿಷಯತ್ವತಃ

|| ೧೭೦ ||

ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಸಿದ್ಧ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ನೇತೀತ್ಯಸ್ಥೂಲಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾದ್ಯೋಽರ್ಥೋಪಗಮ್ಯತೇ ||

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯೋಽಯಂ ನ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಹೇತುತಃ

|| ೧೭೧ ||

“ನೇತಿ ನೇತಿ” “ಅಸ್ಥೂಲ ಮನಣ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುವುದೋ ಆ ಇದು ಯೋಗಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ತಿಳಿಯುವದಲ್ಲ, ಅದು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯವಲ್ಲ).

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನವತಾರಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನೇನ ಮೀಯತೇ ||

ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಭಿಸಂಬಂಧೇ ನಾಗ್ರಹೀತೇಽನುಮಾ ಯತಃ

|| ೧೭೨ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಈ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದ ಕಾರಣ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ :- ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮಿ - ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಯಜ್ಞಾತೀಯೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಸ್ತು ಯಜ್ಞಾತೀಯಾರ್ಥದರ್ಶನಮ್ ||

ಭವೇದಿದಾನೀಂ ಲೋಕಸ್ಯ ತಥಾ ಕಾಲಾಂತರೇಽಪ್ಯಭೂತ್

|| ೧೭೩ ||

ಈವಾಗ ಜನರಿಗೆ ಯಾವ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಯಾವ ಜಾತಿಯ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹಿಂದೆ ಆಗಿದ್ದಿತು ||

ಯತ್ರಾಪ್ಯತಿಶಯೋ ದೃಷ್ಟಃ ಸ ಸ್ವಾರ್ಥಾನತಿಲಜ್ಞನಾತ್ ||
ದೂರಸೂಕ್ಷ್ಮಾದಿವ್ಯಾನ್ಯಾನ್ಯ ರೂಪೇ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿತಾ

|| ೧೭೪ ||

ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆಯೋ, ಅದು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಮೀರಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೂರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮೊದಲಾಗಿರುವುದರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಇರುವುದು, ರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ವರ್ತನೆ (ವ್ಯಾಪಾರವು) ಎಂದಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಾದೇರ್ನ ಚೇದೈಕಾತ್ಮಮೇಯತಾ ||
ತಪ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನಾದೇರ್ನ ಚೇದೈಕಾತ್ಮಮೇಯತಾ ||
ತತ್ಪ್ರಮಮಪಿ ಕಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಸಾತ್ಮಾಯೋಗ್ಯಾಸು ಭೂಮಿಷು

|| ೧೭೫ ||

ಯೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ವಿಷಯವೆವ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಒಂದು ವೇಳೆ ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬಂದರು ತನಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಏನುತಾನೇ ? ಮಾಡುವವು ?

ಅಕ್ಷಾದಿಮೇಯಾಸಾರೂಪ್ಯಾದೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ಯ ತತ್ಪ್ರಮಮ್ ||
ಯಥಾ ವಿಧೇಯಾಸಾರೂಪ್ಯಾನ್ವೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ವಿಧೇಸ್ತಥಾ

|| ೧೭೬ ||

ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಮೇಯ ಸಾದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವು ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇಗೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಧಿವಿಷಯದ (ಯಾಗ ಹೋಮಾದಿಗಳ) ಸಾದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವು ವಿಷಯವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ||

ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ಚೇದಕ್ಷಾದಿ ಹ್ಯೈಕಾತ್ಮ್ಯಾರ್ಥೇ ಫಲಾದಿವತ್ ||
ನ ತದ್ವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಲೋಕೇ ವಿಧಿಶತೈರಪಿ

|| ೧೭೭ ||

ನಾಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ವಿಧಿಶತೈರಪಿ ||
ಪ್ರವರ್ತತೇಽನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಕುತೋ ವಿಧಿವಚಃಸ್ವತಃ

|| ೧೭೮ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ('ನದ್ಯಾಃಸ್ತೀರೆ ಪಂಚಫಲಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ) ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ನೂರು ವಿಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಮಾನವನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನೂರು ವಿಧಿಗಳಿಂದಲೂ ತಡೆಯಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ||^೧

^೧ ಅದರಿಂದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಅಧಿಕಾರಿ ಪುರುಷನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ನೋಡಿಯ ವಿಧಿ ಮಾಡುವುದು.

ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು ---

ಅಪಾಕೈಷು ನಿಯುಕ್ತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಲಾಙ್ಗಪಯೇದಿತಿ ||

ನ ತಚ್ಚಕ್ತಿಂ ವಿನಾ ಕಶ್ಚಿತ್ತುಮಾಂಸ್ತತ್ರ ಚಿಕೀರ್ಷತಿ

|| ೧೭೯ ||

ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕೃಷ್ಣಲ ಎಂಬುವ (ಚಿನ್ನದ ಗೋಧಿಮಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ)
‘ಕೃಷ್ಣಲಾನ್ ಶ್ರಪಯೇತ್’ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪುರುಷನು ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ
ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಬೇಯಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಏವಂ ಚೇದನಪೇಕ್ಷತ್ತಂ ವಿಧೇಃ ಕಿಮಿತಿ ಭಣ್ಯತೇ ||

ನ ಭಾವನಾನಪೇಕ್ಷೋಽಸೌ ವಿಧಿಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರವರ್ತತೇ

|| ೧೮೦ ||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ? ಹೇಳುವುದು ? ಭಾವನೆಯೆಂಬುವ
ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಈ ವಿಧಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆ ಇಲ್ಲ ||

ನ ಭಾವನಾನ್ತರಮಿಯಂ ನ ಚ ಮಾನಾನ್ತರಂ ತಥಾ ||

ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಾಭಿಧಯೈಕಾತ್ಮ್ಯಮವಬೋಧಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೧೮೧ ||

ಈ ‘ತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿ’ ಶ್ರುತಿಯು ಬೇರೆ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೋ ಬೇರೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೋ
ಬಯಸಿ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅತೋಽನಪೇಕ್ಷತಾ ಯುಕ್ತಾ ಸರ್ವದೈವಾಭಿಧಾಶ್ರುತೇಃ ||

ಽಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮೇವ ವ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೧೮೨ ||

ಽ೧೮೧, ೧೮೨ ವಾರ್ತಿಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು --- ಪುರುಷಶಕ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ -- ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ,
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವೇ, ಆದರೂ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ,
ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯೋಗವೆಂಬುದು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು, ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನವೇ ಬಾರದು, ಆತ್ಮವಾದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಸ್ತುವಾಗಿರುವನು, ಮತ್ತು ಯಾವ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತನಲ್ಲ, ಅದರಿಂದಲೇ ‘ಏತದ್ರಮಯಂಧ್ರುವಮ್’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. ಇಂತಹ
ಆತ್ಮನಲ್ಲೂ ಆರೋಪಿತ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೆ
ತಿಳಿಸಿದೆ, ಅದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು
ಬೋಧಿಸುತ್ತಾ, ಬೇರೊಂದು ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಏನೊಂದನ್ನೂ
ಬಯಸದೆ ತನ್ನ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವೇದಾಂತ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ
ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಏನೊಂದೂ ವೃತ್ತತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೂ ‘ತತ್ವಮಸಿ’ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಏಕತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ
ಅನಪೇಕ್ಷೆ ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ||

ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೇ (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ) ಯುಕ್ತವಾದುದು, ಆದರೆ ಶಬ್ದ - ಅರ್ಥ ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಬೇಕಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ ||

ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾತೃಸ್ಥಾನ ಯಥಾವಸ್ತುಬೋಧಕತ್ವಂ ||
ಪ್ರಮೇಯಕರ್ತೃಕೃತ್ಯಾಸೌ ಯಥಾವಸ್ತು ವಬೋಧಿನೀ || ೧೮೩ ||

ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪಾರವು ಪ್ರಮಾತೃವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಂದರೆ ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು, ಅದರಿಂದ ವಸ್ತು ಇರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಪ್ರಮೇಯ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದು ಬರುವ ಜ್ಞಾನ ವೃತ್ತಿಯು ಇದ್ದಂತೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ||

ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ವಿಧಿ ಏಕೆ ? ಇರಬಾರದು ? ಎಂದರೆ ---

ನ ಚಾನ್ಯದೀಯವ್ಯಾಪಾರೇ ಹ್ಯನ್ಯೋಽಪಕ್ಷೇರ್ನಿಯುಜ್ಯತೇ ||
ನ ಹ್ಯಗ್ನಿಸಾಧ್ಯೇ ಶೋಷಾದೌ ನಿಯೋಗೋ ಘಟತೇಽಮ್ಭಸಃ || ೧೮೪ ||

ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಅಸಮರ್ಥರಾದ್ದರಿಂದ ನಿಯುಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಶೋಷಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ ||

ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭೇದವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಕೋವಿದ್ಯಯಾ ಯೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಚ್ಛೇದ ಆತ್ಮನಃ ||
ತದವಚ್ಛೇದವಿದ್ವತ್ಸೌ ನ ಸಾಧನಮಪೇಕ್ಷತೇ || ೧೮೫ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗಿರುವ ಯಾವ ಆತ್ಮಭೇದವಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭೇದವು ನಾಶವಾಗಲು ಬೇರೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅಜ್ಞಾನದ ನಾಶಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ ---

ಅನವಚ್ಛಿನ್ನಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಾದವಿದ್ಯಯಾ ||
ಅವಚ್ಛಿನ್ನವದಾಭಾತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜೋ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವತ್ || ೧೮೬ ||

ಉಪಾಧಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮರೆ ಐಕ್ಯವು ಇರುವದರಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವು ತೋರುವಂತೆ ತೋರುವುದು ||

ನ ಚಾವಿದ್ಯಾನಿರಾಸ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮಬೋಧತಃ ||

ಸಾಧನಂ ಕಿಂಚಿದಾಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗೇ ಯಾಗಾದಿವತ್ಕಚಿತ್

|| ೧೮೭ ||

ಸ್ವರ್ಗವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಯಾಗಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಬೇಕಾಗುವಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು
ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾವ ಸಾಧನವು
ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ||

ನ ಚಾಪಿ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯೇಽಸತಿ ಜಗತ್ಯಪಿ ||

ಕಿಂಚಿತ್ಸಾಧನಮಿತ್ಯೇವಂ ಭಣ್ಯತೇ ಲೋಕವೇದಯೋಃ

|| ೧೮೮ ||

ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಒಂದೂ
ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ, ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಕ-ವೇದ-ಈ ಎರಡರಲ್ಲೂ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸಾಧ್ಯಂ ಚ ಲೋಕತಃ ಸಿದ್ಧಮುತ್ತತ್ತ್ವಾದಿಚಿತುಷ್ಟಯಮ್ ||

ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನ ತನ್ನಾಯ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವ್ಯಜ್ಞಕತ್ವತಃ

|| ೧೮೯ ||

ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು
ತಿಳಿದೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ? ಮೊದಲೇ
ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು, ಅದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ||

ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ವಿಧಿಯು ಇಲ್ಲ

ನಾಽಽತ್ಮಲಾಭಾತಿರೇಕೇಣ ವ್ಯಜ್ಞಕಸ್ಯ ಮನಾಗಪಿ ||

ಸಂಭಾವ್ಯತೇಽಪರಂ ರೂಪಮಜ್ಞಾತತ್ವಾಪನೋದಕೃತ್

|| ೧೯೦ ||

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವು ಅಜ್ಞಾನಾಂಶವನ್ನು
ಕಳೆಯುವಂತಹದು ವ್ಯಂಜಕವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಧಿಯು ಬೇಕಿಲ್ಲ ---

ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೋತ್ಥಂ ನ ಚಾಭೂತ್ಪೋಪಚಾಯತೇ ||

ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನವಜ್ಞಾನಂ ಭಿನ್ನಹೇತ್ವನಪೇಕ್ಷತಃ

|| ೧೯೧ ||

ಆತ್ಮನ ಅಸಾಧಾರಣ ರೂಪವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಘಟಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ॥

ಅದು ಹೇಗೆ ? ಬೇರೆ ಹೇತುವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ ---

ಸ್ಥಾಪ್ತನುಭವಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಕಾರಣವಸ್ತುನಃ ॥
ಅಭೂತಭೂತಿನೈವಾತೋ ಯುದ್ಯತೇನುಭವಾತ್ಮನಿ ॥ ೧೯೨ ॥

ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಹೇತೂತ್ವಾ ಭಾವನೇಯಂ ನ ತು ಸ್ವತಃ ॥
ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸೋಃ ಕಥಂ ಸಾ ವಿಷಯೋ ಭವೇತ್ ॥ ೧೯೩ ॥

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಭಾವನೆಯು ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಅದು ಹೇಗೆ ! ಗೋಚರಿಸಬೇಕು ? ॥

ಕ್ರಿಯಾಕಾರಭೇದೋಽಯಮಜ್ಞಾತೃಕಾತ್ಮ್ಯವಸ್ತುನಃ ॥
ತಜ್ಞಾನ್ಮೋಽಸಾವಸಂಭಾವ್ಯಸ್ತದ್ಧೇತೂಚ್ಛಿತ್ತಿಕಾರಣಾತ್ ॥ ೧೯೪ ॥

ಕ್ರಿಯಾ-ಕಾರಕ ಇವುಗಳ ಭೇದವು ಇದು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವಿನದ್ದು, ಅದರ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಇದು ಅಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿವುದು, ಅದರ ಕಾರಣವು ನಾಶವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ॥

ನ ಚಾವಿದ್ಯಾಸಮುಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿರೇಕತಃ ॥
ಸಂಸಾರನಾಶೋಽವಿದ್ಯಾಯಾ ನಾಶಾನ್ಮ ವ್ಯತಿರಿಚ್ಯತೇ ॥ ೧೯೫ ॥

ಮತ್ತು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾನಾಶವೂ ಕೂಡ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಾಶದಂತೆ ಅದರ ನಾಶ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ॥

ನ ಚಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾನಾಶೋಽತ್ರ ಸಂಸರ್ಗಃ ಕಾರಣಾತ್ಮನಿ ॥
ತದ್ವಾಸ್ತೇರ್ವಸ್ತುವೃತ್ತತ್ವಾನ್ಮದಿ ಲೋಷ್ವಾದಿನಾಶವತ್ ॥ ೧೯೬ ॥

ಆದಾಯ ವಾಸ್ತವಂ ವೃತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನನಾಶಕೃತ್ ॥
ವಸ್ತುಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವೃತ್ತೇನ ತಮೋಽಪಹ್ನೂಯತೇ ಸದಾ ॥ ೧೯೭ ॥

ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಂ ತಸ್ಮಾದ್ಧಿರತ್ತೋಪಪದ್ಯತೇ ||
ಅಕೃತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾ ತ್ವತ್ರ ವಿಧಿರ್ನೈವೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೯೮ ||

ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಜ್ಞಾನನಾಶವನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ವಸ್ತುವಿನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಭಾವದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲೂ ದೂರವಾಗಿರುವುದು ||

ಆದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದೆಂಬ ವಿಧಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಅಪ್ರವೃತ್ತ ಪ್ರವರ್ತನೆಯೆಂಬ ವಿಧಿಯು ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ ||

ಕೆಲವರು ಅವಿದ್ಯೆಯು ಎರಡೆಂದು ಹೇಳುವರು ಇವರ ಮತದ ನಿರಾಕರಣೆ

ಿದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ಚಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾ ನ ಚ ಯುಕ್ತ್ಯಾವಸೀಯತೇ ||
ಏಕಾತ್ಮಮಾತ್ರವಸ್ತುತ್ವಾದವಿದ್ಯೈಕೈವ ಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೯೯ ||

ಅಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ಬಗೆಯಿರುವುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಒಂದೇ ಯೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ||

ಪ್ರಮೇಯಭೇದಭಿನ್ನತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಮಿವ ಭೇದಕಮ್ ||
ನಾವಿದ್ಯಾಯಾ ಯತೋಽಸ್ತೀಹ ದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ತೇನ ದುರ್ಘಟಮ್

|| ೨೦೦ ||

ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ವಿಷಯಭೇದದಿಂದ ಆಗುವ ಭಿನ್ನತೆಯೆ, ಅದರಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ವಿಷಯ ಭೇದವಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವು ಎರಡೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ||

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವೆ ?

ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಮೇವೇಹ ತದನ್ಯದ್ವಸ್ತುಕಾರಣಮ್ ||
ತದನ್ಯಕಾರಣಾಸತ್ತ್ವಾದ್ವೈವಿದ್ಯಂ ತಮಸಃ ಕುತಃ

|| ೨೦೧ ||

ಽಏಗ್ರಹ, ಅನ್ಯಥಾಗ್ರಹ ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಗಳಿವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಗುವುದು, ಎರಡನೆಯ ಅವಿದ್ಯೆಯು ವಿಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು ||

ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಾರದು, ಅದರಿಂದ ಅದು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತ, ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ತತ್ವ ಏಕಾತ್ಮ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯೊಂದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಖಂಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಎರಡು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು ?

ನ ಚಾಭ್ಯಾಸಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾಪಿ ಸ್ವತೋಮುಕ್ತತ್ವಕಾರಣಾತ್ ||

ನ ಘಟಾದೇರ್ಘಟತ್ವಾದಿ ಘಟಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಸಂಶ್ರಯಮ್

|| ೨೦೨ ||

ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸ (ಆವೃತ್ತಿ) ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಮುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ, ಉದಾ:- ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಘಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವು ಘಟಾದಿ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರತ್ಯತದಲ್ಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು ||

ನ ಚಾವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನಮನಾಕಾರಂ ಚ ಭಾವ್ಯತೇ ||

ಭಾವಕಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತ್ವಾದಾಕೃತೇಶ್ಚ ನಿಷೇಧತಃ

|| ೨೦೩ ||

ವಿಷಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು ಆಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೂ ಸಹ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನ ಅಂತರಾತ್ಮವಾಗಿಯೇ ಅದು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಆಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಆತ್ಮನು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲ.

ನೇಂದ್ರಿಯೇಣ ಗ್ರಹೋಽಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥಾನುಪಾತಿನಾ ||

ದುಃಖಾದಿವಚ್ಚ ನೈವಾಽಽತ್ಮಾ ಚಿತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥೈಕರೂಪತಃ

|| ೨೦೪ ||

ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ಈ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ದುಃಖಾದಿಗಳಂತೆ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲ, ಚೈತನ್ಯವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವೊಂದೇ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ (ಇಂದ್ರಿಯವೇದ್ಯನಲ್ಲ) ||

ಜ್ಞಾನಾಭಾಸಯುಕ್ತನಾದ ಮನಸ್ಸು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ.

ಭಾವನೇಪಚಿತಂ ಚೇತೋ ನ ಚ ಕೈವಲ್ಯಕಾರಣಮ್ ||

ತಸ್ಯೇಹೈವ ಸಮುಚ್ಛೇದಾತ್ಪ್ರದೇಶಜ್ಞಾನಹಾನತಃ

|| ೨೦೫ ||

ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ! ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶದಿಂದ ನಾಶವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರ್ಥಾನುಗಾಮಿತ್ವಂ ಭಾವನಾಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣಾಮ್ ||
ಅಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಮತಾತ್ಪ್ರವರ್ತೇನುಗತಿಃ ಕುತಃ

|| ೨೦೬ ||

ಭಾವನಾ (ಅಭ್ಯಾಸ) ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ - ಇವುಗಳು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸುವವು, ಹೀಗಿರಲು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವಲ್ಲದ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ
ಈ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಅನುವರ್ತಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಚ ನಾಭ್ಯಾಸಸ್ತತ್ಪಲಸ್ಥಿತೇಃ ||
ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾದಸಿದ್ಧೌ ಚ ಕ್ಷ ನ್ವಭ್ಯಾಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಣಮ್

|| ೨೦೭ ||

ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ತೋರುವಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು (ಆವೃತ್ತಿಯು) ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಅದರ ಫಲ
ಮೊದಲೆ ಇದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರೆ
ಯಾವ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು^೧ ?

ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನ ನಾಶಕವಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ವಿಧಿ ಬೇಕೆಂದರೆ

ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೋತ್ಥಂ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಿ ||
ಸಕೃಜ್ಞಾತಂ ನ ಚೇದ್ಧನ್ತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ನ ತದ್ಭವೇತ್

|| ೨೦೮ ||

ಆತ್ಮನ ಅಸಾಧಾರನರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ
ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಾರದು ||

ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಂ ಯದಾಶ್ರಿತೃ ತನ್ಮೋಹೋಽಪಿ ತದಾಶ್ರಯಃ ||
ಅಬಾಧಿತಂ ತಮೋಽತ್ರಾಸ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಿರ್ಜಡವಕ್ತೃಕಾ

|| ೨೦೯ ||

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹುಟ್ಟುವುದೋ, ಅದರ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅದನ್ನೇ
ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಯೆಂಬುವ ಮಾತೂ, ಈ (ವಿದ್ವಾಂಸನಲ್ಲಿ) ^೨ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು
ಹೋಗದೆ ಆಭಾಧಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುವ ಮಾತೂ ಸಹ ಮೂರ್ಖರು ಹೇಳುವ ಮಾತು ||

^೧ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಅದರ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ,
ಪರೋಕ್ಷಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಅನುಭವವು ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಯ.

^೨ ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೆಳಕು ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕತ್ತಲೆ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಹಾಗಿದ್ದರೆ
ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸಲ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಅಜ್ಞಾನವು ಹೋಗದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ||

ಇತ್ಯೇವಮಾದಿ^೨ ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಮೇವಾತಿವಿಸ್ತರಾತ್ ||

ತತ್ತ್ವತ್ಸಮನುಸಂಧೇಯಂ ಸರ್ವಾವ^೩ಕಾರಹನಿಕೃತ್

|| ೨೧೦ ||

ಇದೇವ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ, ಶಂಕಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ವಿಧಿ ವಾದ, ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಂತಿರುವ ಆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದು ||

ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತ್ಯತಃ ಪಶ್ಯೇದಾತ್ಮಾನಾತ್ಮವಿಭಾಗವಿತ್ ||

ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹೈಷೋಽರ್ಥೋಽತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೧೧ ||

ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮ ಇವುಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ಇದರಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬುವ ವಚನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

‘ಶ್ರೋತವ್ಯಃ’ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ

ಸರ್ವಮಾನಪ್ರಸಕ್ತೌ ಚ ಸರ್ವಮಾನಫಲಾಶ್ರಯಾತ್ ||

ಶ್ರೋತವ್ಯ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಹ ವೇದಾನ್ತಾವರುತಸ್ಯಾ

|| ೨೧೨ ||

ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಫಲವಾದ ದರ್ಶನವನ್ನು ಅಲವಂಬಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಈ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒದಗಿದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವೇದಾಂತವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ‘ಶ್ರೋತವ್ಯಃ’ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ದರ್ಶನಸ್ಯಾವಿಧೇಯತ್ವಾತ್ಪದ್ವಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ||

ವೇದಾನ್ತಶ್ರವಣಂ ಯತ್ಪಾದುಪಾಯಸ್ತರ್ಕ ಏವ ಚ

|| ೨೧೩ ||

ಆತ್ಮದರ್ಶನವು ವಿಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಯವಾದ ವೇದಾಂತ ಶ್ರವಣವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು ‘ಮನ್ತವ್ಯಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಯವಾದ ತರ್ಕವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ.

ಶ್ರವಣ-ಮನನಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನು ?

^೨ ಶಾಬ್ದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅರಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕೆಂದರ್ಥ ||

^೩ ಅವಕಾರಃ = ಶಂಕಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಧಿಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದರ್ಥ | ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರ ಪುನಃ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಲಿಜ್ಞಾದಿಕೋ ನ್ಯಾಯಃ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿವಿವೇಕಕೃತ್ ||
ಆಗಮಾರ್ಥವಿನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಣ್ಯತೇ

|| ೨೧೪ ||

ಶ್ರುತಿ-ಲಿಂಗಾದಿಗಳೆಂಬುವ ಶಬ್ದ (ಶಕ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ)
ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಶಬ್ದದ ಶಕ್ತಿ ವಿವೇಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರವಣ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ
ವೇದಾಂತಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕವೇ ಮನನ ಇದೆ ಮನ್ತವ್ಯಃ ಎಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

ವೇದಾಂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುವರ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವಿವಕ್ಷೇಹ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿಶಾಸನಾತ್ ||
ಯೋಷಿದಗ್ನ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟೌ ಹಿ ನೈವ ಮನ್ತವ್ಯತಾವಿಧಿಃ

|| ೨೧೫ ||

ಮನನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿನ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ,
ಉಪಾಸನೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದರೆ ಮನನ ವಿಧಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:- ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು
ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನನ
ವಿಧಿಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ||

ವೇದಶಬ್ದಾನುರೋಧ್ಯತ ತರ್ಕೋಽಪಿ ವಿನಿಯುಜ್ಯತೇ ||
ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧನಿಯಮೇ ತಸ್ಯ ಹೇತುತಾ

|| ೨೧೬ ||

ವೇದಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ತರ್ಕವೇ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಆ ತರ್ಕವು ವಾಚ್ಯ-ವಾಚಕ
ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ||

ಅಪರಾಯತಬೋಧೋಽತ್ರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಮುಚ್ಯತೇ ||
ಪೂರ್ವಯೋರವಧಿತ್ವೇನ ತದುಪನ್ಯಾಸ ಇಷ್ಯತೇ

|| ೨೧೭ ||

ಪರಾಧೀನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲಿ 'ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸವೆಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಶ್ರವಣ-ಮನನಗಳಿಗೆ ಅವಧಿಯಾಗಿ ಫಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಅದನ್ನು
ಹೇಳಿರುವುದು ||

ಿತ್ತಂ ಪದದ ಅರ್ಥ ದೇಹ; ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಚೇತನವೇ ಎಂದೂ, ತತ್ಪದಾರ್ಥವು
ಪ್ರಧಾನ, ಪರಮಾಣು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪವಾದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದೂ ಈ
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವವುದೆಂದರ್ಥವು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತರ್ಕದ ಉಪಯೋಗ;
ಯದೃಶಿ ಶಬ್ದವೇ ತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯಕವಾದದ್ದು, ಆದರೂ ಅಸಂಭಾವನಾದಿ ದೋಷವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ
ಮನನನೆಂಬ ತರ್ಕವೂ ಸಾಮಗ್ರಿ ರೂಪದಿಂದ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರವಣಾದಿಕ್ರಿಯಾ ತಾವತ್ಕರ್ತವ್ಯೇಹ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ||
ಯಾವದ್ಯಥೋಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾವಿರ್ಭವತಿ ಭಾಸ್ವರಮ್

|| ೨೧೮ ||

ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು, ಹೇಗೆ ?
ಎಂದರೆ ! ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವರೆಗೂ ಮಾಡಬೇಕು ||

‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಮಂತವ್ಯಃ ನದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ ಎಂಬುದರ ನಾಡಕ್ರಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ
ಅರ್ಥ ---

ಆಗಮಾದ್ವರ್ಶನಂ ಪೂರ್ವಮಾಗಮಾಚಾರ್ಯತೋ ಮತಿಃ ||
ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಸಂಗಾನಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಚಾರ್ಯಾತ್ಮನಾಂ ಸ್ಥಿರಮ್

|| ೨೧೯ ||

ವೇದದಿಂದ ಮೊದಲು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಇದೇ ದರ್ಶನ, ಈ ಆಗಮ
ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದ ಮೂಲಕ ಶ್ರವಣವೂ, ಅನಂತರವೇ ಅದರ ಮನನವೂ
ಆಗುವುದು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಆಚಾರ್ಯ-ಆತ್ಮ ಇವು ಮೂರನ್ನು ಒಂದಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು ||

ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಪುರಾ ಶಾಬ್ದೀ ಯಾವನ್ನ ಮನುತೇ ಶ್ರುತಮ್ ||
ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ಸಾಧ ತಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಾತ್ಮನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೨೨೦ ||

ಎಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ. ಅಷ್ಟರವರೆಗೆ ಮೊದಲು
ವೇದಾಂತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು (ಶ್ರವಣದಿಂದ ಆಗುವುದು), ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ
ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಆ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೇರಾ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ

ಅನನ್ಯಾಯತ್ತವಿಜ್ಞಾನೇ ಶ್ರವಣಾದೇರುಪಾಯತಃ ||
ಜಾತೇ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ಕಿಂಚಿತ್ತತೀಚೋಽನುಭವಾತ್ಪರಮ್

|| ೨೨೧ ||

ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವು^೧

ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವಕ್ಕು ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

^೧ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ - ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಾಂಗವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೇಲೇಲೆ ಹುಟ್ಟುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದು,
ಇದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಆಗುವುದು, ಅನಂತರ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರ
ಮೂಲಕ ಮಾಡುವುದು. ಆಮೇಲೆ ಆದನ್ನೇ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅನುಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದು
ಆಮೇಲೆ ಈ ಮೂರರ ಬಲದಿಂದ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಇದೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದು
ವಾರ್ತಿಕಕಾರಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಂಬಂಧೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪೇಕ್ಷೈವ ನಾಪರಾ ||

ಲಿಜ್ಞಾಪೇಕ್ಷಾನ್ಯಮೇರ್ಯೇಽರ್ಥೇ ನರಾಪೇಕ್ಷಾ ನರೋಚಿತೇ

|| ೨೨೨ ||

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಾಧ್ಯ - (ಫಲ) ಸಾಧನ (ಉಪಾಯ) ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯಲು ಶಸ್ತ್ರದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಯುಕ್ತ ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ, ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಪುರುಷನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯಲು ಪುರುಷನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇರುವುದು (ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ ||

ಭಿನ್ನಮಾತ್ರಾದಿವಿಜ್ಞಾನೇ ಸಾಪೇಕ್ಷೈವ ವಿನಿಶ್ಚಿತಃ ||

ಏಕಮಾತ್ರಾದಿಕೇ ತ್ವಸ್ಮಿನ್ಯಃ ಕಿಂ ಕಸ್ಮಾದಪೇಕ್ಷತೇ

|| ೨೨೩ ||

ಪ್ರಮಾತ್ಯ, ಮಾನ, ಮುಂತಾದ ಭಿನ್ನ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ಬರುವ ನಿರ್ಣಯವು ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇದ್ದು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರದೆ ಆತ್ಮವೊಂದೇ ಇದ್ದು ಬರುವ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಯಾರು ಯಾವುದರಿಂದ ಏನನ್ನು ಬಯಸುವನು ? ಇಲ್ಲ, ಯಾವುದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಲ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿದ್ದೆ ಬರುವುದು ---

ಪ್ರಮಾಣರೂಪಾವಪ್ಪಮಾತ್ಮಮಾ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಚಾಯತೇ ||

ಪಶ್ಚಾತ್ತಮೇಯನಿಷ್ಕೃತ ಪ್ರಮೇಯಾರ್ಥಾನುರೋಧಿನೀ

|| ೨೨೪ ||

ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಪ್ರಮೇಯ (ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು) ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುವುದು, ಅನಂತರ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದು ||

ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹಾಗಿಲ್ಲ ---

ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವು ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಘಟ ಪಟಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಿತಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಪ್ರಮೇಯೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ, ಸರಿಯಾದ ಅನುಭವ, ಇದು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕು, ಮೊದಲು ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳು ಘಟಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಂದರೆ ವಿಷಯಗಳು ಇರುವಂತೆ ತಾನು ಆಯಾಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ಪ್ರಮಾತ್ಯವೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಈ ಮೇಲಿನ ಅನುಭವಗಳು ಬರುವುವು. ಪ್ರಮಾತ್ಯ - ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವ ತ್ರಿಪುಟೇಭೇದವು ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ, ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದಿಮಾನತಃ ||

ತತ್ರ ಮಾತ್ರಾದಿಸಂಭೇದೋ ನ ಮನಾಗಪಿ ಲಭ್ಯತೇ

|| ೨೨೫ ||

ಎಲ್ಲ (ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮನೇ ತನ್ನನ್ನು ವಾಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಅಲ್ಲಿ ಆ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಭೇದವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪದಾರ್ಥವಿಷಯಸ್ತರ್ಕಸ್ತಥೈವಾನುಮಿತಿರ್ಭವೇತ್ ||

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ತು ವಾಕ್ಯಾದೇವಾಭಿಜಾಯತೇ

|| ೨೨೬ ||

ತರ್ಕವು^೧ ಪದಾರ್ಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಅನುಮಿತಿಯೂ ಸಹ ಪರಕೀಯವಾದ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬರುವುದು, ^೨ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುದು ||

ತರ್ಕಾದಿಗಳು ಪದಾರ್ಥ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ಆತ್ಮನಾತ್ಮತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಲಿಂಗಾದ್ವಸ್ತುಷು ಗಮ್ಯತೇ ||

ಸರ್ವಮಾನಾತಿವರ್ತ್ಯಾತ್ಮಾ ವಾಕ್ಯಾದೇವಾವಗಮ್ಯತೇ

|| ೨೨೭ ||

ಕೆಲವೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವೂ, ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮರೂಪವೂ ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ಆತ್ಮನು ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದು ||

^೧ಶುದ್ಧಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ತರ್ಕವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು. 'ವಾಕ್ಯಾದಿಮಾನತಃ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾರ್ತಿಕರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ ತತ್, ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶೋಧನೆಗಾಗಿ ತರ್ಕವೇ ಹೊರತು ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವಿಲ್ಲ, ನೈಷಾತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ" 'ತಂತ್ರಾಪನಿಷದಂ ಪುರುಷ' ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ತರ್ಕದಿಂದ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಉಪನಿಷಾತ್ತಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಹೇಳುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಮಿತಿ, ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವೂ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರದೆ ಇದ್ದರೆ ಪರಕೀಯವಾದರೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೇ. 'ಶರೀರಸ್ಯ ನ ಚೈತನ್ಯ ಮೃತೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರತಃ' ಎಂಬ ತಾರ್ಕಿಕರ ದೇಹಾತ್ಮವಾದ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಮಾಡಿದ ತರ್ಕವು ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪದಾರ್ಥ ಶೋಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಇರುವವು; ಶುದ್ಧ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತಿಳಿಯುವುದು, ಈ ಆತ್ಮನು ಯಾವ ತಾರ್ಕಿಕರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟಕದ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ||

^೨ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂದರೆ - ಅಖಂಡ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೊಂದೇ ಎಂಬುದು, 'ಇದು ನೀಲೋ ಘಟಃ' ಎಂಬುವಂತೆ ನೀಲವರ್ಣ ಘಟಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಸರ್ಗದಂತೆ ಆಗಲಿ 'ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬುವಂತೆ ಭೇದರೂಪವಾಗಲಿ ವೇದಾಂತದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಲ್ಲ - ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬರುವ ಅಖಂಡಾರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ, ಅಷ್ಟೆ.

ಶಂಕೆ ---

ನಸ್ತಕೃತ್ಸಂ ಭವೇಜ್ಞಾನಂ ಯದ್ಯಾತ್ಮೈವ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||
ಕೇವಲೋಽನಾತ್ಮನೋಽದೃಷ್ಟೇಃ ಪ್ರತೀಚೋಽನ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ || ೨೨೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಕಾಣುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಪೂರ್ಣವೇ ಆಗುವುದು ಅಲ್ಲವೇ ? ||

ಸಮಾಧಾನ ---

ನಾಯಮನ್ಯೋಽಥವಾಽನನ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಗಜ್ಞಾನಜತ್ವತಃ ||
ದಣ್ಣಸರ್ಪಾದಿವದ್ರಜ್ಞಾಂ ಸ್ವತೋಽಪೂರ್ವಾದಿಮಾನ್ಯತಃ || ೨೨೯ ||

ಇಲ್ಲ, ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ! ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ, ಆತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ, ಅಪರವೆಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದವು ಇಲ್ಲದವನು, ಅದರಿಂದ ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದಂಡ, ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದವು ಕಾಣುವಂತೆ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ.

ಯತೋಽತೋ ದೃಷ್ಟ ಏತಸ್ಮಿನ್ನಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಕೇವಲೇ ||
ನಾಸ್ತಿ ಜ್ಞಾನಮನುತ್ಪನ್ನಂ ನಾಪ್ಯದ್ವಸ್ತಂ ತಥಾ ತಮಃ || ೨೩೦ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವವಾದರೆ ಿಹುಟ್ಟದಿರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಯಕಾರಣವಸ್ತುನಃ ||
ತಜಜ್ಞಾನಾತ್ಮಿಂ ತಮೋಽದ್ವಸ್ತಂ ಕಿಂವಾಽಜ್ಞಾನಂ ವದಾಽಽತ್ಮನಃ || ೨೩೧ ||

ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದು ? ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಯಾವದು ? ಯಾವುದೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ ||

ಪ್ರಶ್ನೆ ---

ಅನುವಾದೇ ಯಥೋಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಕಾಶೇ ದರ್ಶನಾದಿಷು ||

ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತ್ಯಥ ಕಥಂ ನಿರ್ದಾಸನಮುಚ್ಯತೇ

|| ೨೩೨ ||

“ಆತ್ಮವಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಶೋತ್ರವ್ಯಃ ಮನ್ತವೋ ನಿರಿದ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ” ಎಂದು ದರ್ಶನಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿ ದರ್ಶನಾದಿಗಳ ನಡುವೆ ‘ವಿಜ್ಞಾನೇನ’ ಎಂದು ನಿರಿದ್ಯಾಸನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ? ||

ಉತ್ತರ ---

ಧ್ಯಾನಾಬಜ್ಞಾನಿವೃತ್ತತ್ಯರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ ||

ನಿರಿದ್ಯಾಸನಶಬ್ದೇನ ಧ್ಯಾನಮಾಶಚ್ಯತೇ ಯತಃ

|| ೨೩೩ ||

‘ನಿರಿದ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ’ ಎಂಬ ನಿರಿದ್ಯಾಸನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಧ್ಯಾನವು ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಶಂಕಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವೇ ಅರ್ಥವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ‘ವಿಜ್ಞಾನೇನ’ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ || ಇದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂಬುವ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ! ಎಂದರೆ ---

ವಿಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ಧ್ಯಾನಾದೇಃ ಪ್ರಾಗವಾದಿಷಮ್ ||

ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವ ತು ವಿಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಿಮಾತ್ರಫಲಂ ಸ್ಮೃತಮ್

|| ೨೩೪ ||

ಧ್ಯಾನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದವು, ಸ್ವಾರ್ಥ-ಸ್ವತಂತ್ರವೇ ಆಗಿರುವ ಈ ವಿಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಫಲವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅದನ್ನೇ ನಿರಿದ್ಯಾಸನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ||

ಮುಕ್ತಿಫಲವು ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ ! -

ಐಕಾತ್ಯಜ್ಞಾನವಿಧ್ವಂಸವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ನೇಷ್ಯತೇ ||

ಐಕಾತ್ಯಜ್ಞಾನಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ಹಿ ತತ್ಸತಃ

|| ೨೩೫ ||

ಏಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಫಲವಿಲ್ಲ, ಐಕಾತ್ಯಜ್ಞಾನದ ಫಲವು ಿಸ್ವತಃ ತಾನು ಇದ್ದದ್ದೇ ಅಲ್ಲವೆ ?

ಿ ಅವಯವವಿಲ್ಲದೇನೆಯೆ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪಾದಿಗಳಂತೆ ಆತ್ಮನು ಅದರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ಯತೋಽನವಯವೇನೈವ ರಜ್ಜುಸಾರ್ಪಾದಿವತ್ತಥಾ ||

ಆತ್ಮಾಯಂ ಸಂಗತಿಂ ಯಾತಿ ತನ್ನೋಹಾದ್ಯಸ್ವರೂಪಿಣಾ

|| ೨೩೬ ||

ಆತ್ಮವೆಂಬುದು ಅನಾತ್ಮದ ತತ್ವ ಹೇಗೆ ? ---

ಆತ್ಮ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರನಾತ್ಮನಃ ||

ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಸ್ತದಜ್ಞಾನಸಮುತ್ಥಸ್ಯ ಮೃಷಾತ್ಮನಃ

|| ೨೩೭ ||

ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಸುಳ್ಳಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನೇ ತತ್ವ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು, ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪ್ರಮೇಯಾಚ್ಚ ನಾನ್ಯಸ್ತಜ್ಞಾನಕೃದ್ಯತಃ ||

ಅನನ್ಯಮಾತ್ಮಮಾನೋಽತಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾ ತಮೋಪನುತ್

|| ೨೩೮ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವು ಅದರ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತೃ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇರ್ಪಡದ್ದೆ ಇದ್ದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ||

ಅಜ್ಞಾನೋತ್ಥಮನೂದ್ಯಾತೋ ಮಿಥ್ಯಾಕೃಪ್ತಮಶೇಷತಃ ||

ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಚಸಾ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನೋಽವದತ್

|| ೨೩೯ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎದ್ದುಗೊಂಡು ಸುಳ್ಳಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು 'ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'ವೆಂಬ ವಚನದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೆಂದು ನಮಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದು ||

“ಬ್ರಹ್ಮ ತಂಪರಾದಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವವೇದ” ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು ---

ಆತ್ಮಧೀಮಾತ್ರಗಮ್ಯಾರ್ಥಾದ್ಯಸ್ತದನ್ಮೋಽವಭಾಸತೇ ||

ತದ್ವರ್ತನನಿಷೇಧಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ ಪರಾ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೨೪೦ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತ ಯಾವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವುದೋ, ಅದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ||

“ಬ್ರಹ್ಮತಂ ಪರಾದಾದ್ಯೋನ್ಮತ್ತಾತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮವೇದ
ಕ್ಷತ್ರಂ ತಂಪರಾದಾತ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ತಾತ್ಮನಃ ಕ್ಷತ್ರಂ ವೇದ
ಲೋಕಾಸ್ತಂಪರಾದುಃ ಯೋಽನ್ಯತ್ತಾತ್ಮನೋ ಲೋಕಾನ್ ವೇದ
ದೇವಾಸ್ತಂಪರಾದುಃ ಯೋಽನ್ಯತ್ತಾತ್ಮನೋ ದೇವಾನ್ ವೇದ
ಭೂತಾನಿತಂಪರಾದುಃ ಯೋಽನ್ಯತ್ತಾತ್ಮನೋ ಭೂತಾನಿ ವೇದ
ಸರ್ವಂತಂಪರಾದಾತ್ ಯೋಽನ್ಯತ್ತಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವಂ ವೇದ
ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂಕ್ಷತ್ರ ಮಿಮೇಲೋಕಾಃ ಇಮೇ ದೇವಾಃ
ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ || ೬ ||

ಇತರ ದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಫಲವೇನೆಂದರೆ ---

ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ ತಸ್ಮಾನ್ನೈವೇಹ ಶ್ರುತಿಮಾನತಃ ||
ಅನಾತ್ಮಬುದ್ಧಿವಿಷಯಂ ಯತೋ ಯತ್ನಾನ್ನಿಷೇಧತಿ || ೨೪೧ ||

ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇತರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಮಸ್ತರೆ ವ್ಯಸ್ತತೆಯು ಏತತ್ವ-ಅನೇಕತ್ವಗಳು
ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಾತ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ
ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆಂದಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲ”

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಾ ಕಾರಣಾತ್ಮಾ ಚ ದ್ವಾವಾತ್ಮಾನೌ ಪರಾತ್ಮನಃ ||
ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಘಾತ್ಮ್ಯಮೋಹೋತ್ಫ್ಲೇ ತನ್ನಾಶೇ ನಶ್ಯತಸ್ತತಃ || ೨೪೨ ||

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮ, ಕಾರಣಾತ್ಮ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಆತ್ಮರು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ
ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವರು, ಅದ್ರ ನಾಶವಾದರೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ||

ಅಪೂರ್ವಾನಪರೋಕ್ಷೇಹಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾಽಽತ್ಮನಃ ||
ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ಸಂಭಾವ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಘಸ್ಮರೇ || ೨೪೩ ||

‘ಅಪೂರ್ವ ಅನಪರಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳನ್ನು ನುಂಗುವಂತಹ
ಜ್ಞಾನವು ಇರುವಾಗ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಹೇಗೆ ?
ಸಂಭವಿಸೀತು ? ||

ನೈತಸ್ಯಾಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಂಚಿನ್ನಾಯಂ ಜಾತಃ ಕುತಶ್ಚನ ||
ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವಂ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ಕಾರಣಾದಿನಿಷೇಧಕೃತ್ || ೨೪೪ ||

ವಸ್ತುತಃ ಈ ಆತ್ಮನಿಂದ ಏನೊಂದೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಈತನೂ ಸಹ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೇದವು ಕಾರಣಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಮಾಡಿದೆ ||

ಇದಕ್ಕೆ ಗೀತೆಯೂ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ ---

ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ತತ್ತವಕ್ಷ್ಯಾಮಿಂ ಯಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ಮಾಮೃತಮಶ್ನುತೇ ||
ಅನಾದಿಮತ್ಸರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸತ್ತನ್ನಾಸದುಚ್ಯತೇ || ೨೪೫ ||

ಯಸ್ಮಾತ್ಕ್ಷು ರಮತೀತೋಽಹಮಕ್ಷರಾದಪಿ ಚೋತ್ತಮಃ ||
ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ || ೨೪೬ ||

ಯೋ ಮಾಮೇಘಮಸಂಮೂಢೋ ಚಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ ||
ಸ ಸರ್ವವಿದ್ಭಜತಿ ಮಾಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ || ೨೪೭ ||

ಇತಿ ವೇದಾತ್ಮನಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಜನಂ ಶ್ರುತಿಸಂಮತಮ್ ||
ಸರ್ವಾನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಃ ಶೌರೇರ್ನೋಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ತದ್ಭವಾದ್ಯಶೈಃ || ೨೪೮ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗೀತಾವಚನವು ವೇದಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ವೇದಸಂಮತವಾದುದು, ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ||

ಶ್ರುತಿಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕೇಪಿಸುವರು ---

ತತ್ತ್ವವಂ ಸತಿ ಯೋ ಮೂಢಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣದರ್ಶನಃ ||
ಪರಾಜ್ಞುಖಂ ನಿರಧ್ಯಾತ್ಮಮಾತ್ಮಾಕೃತ್ಪ್ರದರ್ಶಿನಮ್ || ೨೪೯ ||

ಆತ್ಮನು ಈ ರೀತಿಯ ನಿರ್ದೈತ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಯಾವ ಮೂಢನು ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ, ಆ ಆತ್ಮನ ಅಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಾಣುವವನು ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿ ಜಾತಿಯು ಬಹಿರ್ಮುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದು ಅಂದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ||

ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಆರಂಭ ---

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜಾತಿನಿರ್ದೇಶಃ ಕ್ಷತ್ರಸಂನಿಧಿಕಾರಣಾತ್ ||
ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಃ ಪರಾದಧ್ಯಾದಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶಿನಂ ನರಮ್ || ೨೫೦ ||

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಿಂದರ್ಥ, ಮುಂದೆಯೇ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರವೆಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದವನನ್ನು (ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದ) ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ||

ಅಸಮ್ಯಾಗ್‌ದರ್ಶಿಯೆಂದರೇನು ? ---

ಯದಸ್ತಿ ತನ್ನ ಜಾನಾತಿ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ತದೀಕ್ಷತೇ ||

ಇತ್ಯೇವಮಪರಾರ್ಥೋತ್ಥೋಪಾಪಿಷ್ಟೇವ ಬಾಲಿಶಮ್

|| ೨೫೧ ||

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ತತ್ವವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವುದು ಅನಾತ್ಮರೂಪವು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೋ ಅದನ್ನು ಇವನು ಕಾಣುವನು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೋಪದಿಂದ ಆದೇಶಗೊಂಡಂತೆಯೇ ಈ ಬಾಲಕನಂತಿರುವ ಮೂಢನನ್ನು --- ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ||

ಕೈವಲ್ಯಾತ್ಮಂ ಪರಾಕುರ್ಯಾದ್ವಿಪ್ರಜಾತಿಃ ಪರಾಜ್ಞುಖಮ್ ||

ಅಜಾತಿಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಮಾಂ ಯೋಽಯಂ ಜಾತ್ಯಾತ್ಮನೇಕ್ಷತೇ

|| ೨೫೨ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯು ಜಾತಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಯಾವ ಇವನು ಜಾತಿರೂಪದ ನೋಡುವನೋ ಅಂಥವನನ್ನು ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ||

ಭೇದದರ್ಶಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಉಚಿತವೆಂದು ವ್ಯಾಸ ಸಂಮತಿಯಿರುವುದು.

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣಾಽಽತ್ಮಾಪಹಾರಿಣಾ ||

ಯೋಽನ್ಯಥಾ ಸಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೨೫೩ ||

ಯಾರು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಇಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಚೋರನು ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನು ತಾನೆ ? ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ?

ಕೊನೆಯ ಭಾವಗನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು.

ಯೋ ನ ವೇದಾಽಽತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ವೇದ ಜಾತ್ಯಾದಿಮತ್ತಯಾ ||

ಸ ಯದ್ಯತೋಽತೋ ಜಾತಿಶ್ಚಂ ಪರಾದಧ್ಯಾಜ್ಞಾಡಂ ನರಮ್

|| ೨೫೪ ||

ಯಾವಾತನು ಆತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಮುಂತದವುಗಳು ಇರುವಂತೆ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಅವನು ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾತಿಯು ಆ ಮೂರ್ಖನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ||

ಆತ್ಮತತ್ವವು ಹೇಗಿರುವುದೆಂದರೆ ---

ಸರ್ವದಾಽವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೇಕಂ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಷು ||
ಯತ್ತತ್ತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇವಾನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ

|| ೨೫೫ ||

ಯಾವತ್ತೂ ಯಾವ ವಸ್ತುವು ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇಯಾಗಿ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ
ತೋರುವುದೋ ಆ ತತ್ವವೇ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ತತ್ವವು,
ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ ||

ಜ್ಞಾನವು ದ್ವೈತವನ್ನೇ ಏಕೆ ? ಬಾಧಿಸುವುದು !

ಅನ್ತರ್ಮೇಯಬಲಾಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹಜಸಂತ್ರಯಮ್ ||
ಬಾಧತೇಽವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತಮೋನ್ವಯಮ್

|| ೨೫೬ ||

ಒಳಗಿರುವ ಪ್ರಮೇಯ (ತತ್ವ)ದ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನೇ (ಭ್ರಮೆಯನ್ನೇ) ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹುಸಿಯಾಗಿ
ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡದ (ಈ ದ್ವೈತವನ್ನು) ಬಾಧಿಸುವುದು ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೋಜಯಾಥಾತ್ಮಮಾತ್ರಾಭಿಜನಹೇತುತಃ ||
ಕಾಲಾದೌ ತದಭಾವೋಽತೋ ನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪವಾದಕೃತ್

|| ೨೫೭ ||

ಕಾಲಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಏಕೆ ? ಬಾಧಿಸಬಾರದು ? ಎಂದರೆ - ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂಬುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಬಾಧಿಸುವಂತಿರುವ) ಒಳಗಿನ ತತ್ವದ ಬಲವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಕಾಲಾದಿಗಳು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ನ ಬಾಧ್ಯಜವ್ಯಪೇಕ್ಷಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಕಮಿಷ್ಯತೇ ||
ತಯೋರ್ಮಿಥೋ ವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಂ ತಮೋಪನುತ್

|| ೨೫೮ ||

ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಗೊಂಡ ವೃತ್ತಿ ಜ್ಞಾನವು ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವಾಗ
ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂದರೆ ---

ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ
ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ! ಅವರಡೂ (ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳು) ಪರಸ್ಪರ
ವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಗ್ಜ್ಞಾನವೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ||

ಆತ್ಮಾನಂ ಯೋ ಯಥಾ ವೇತ್ತಿ ಸಮ್ಯಗ್ವಾ ಯದಿ ವಾಽನ್ಯಥಾ ||
ಯಥಾದರ್ಶನಮೇವಾಸೌ ಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ ಮಾನವಃ || ೨೫೯ ||

ಇತಿ ವ್ರಹ್ಮ ತಮಿತ್ತಾದೇಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ ಸಮೀರಿತಃ ||
ಸಂಸರತ್ಯನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಾತ್ಸಮ್ಯಗ್ವಾನ್ವಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ || ೨೬೦ ||

ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವರೋ, ತತ್ವವಾಗಿಯೋ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೋ ತಿಳಿಯುವರೋ, ಆ ಮಾನವನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ಇದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ತಂ ಪರಾದಾತ್ ... ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ನರನು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ||

ಅಪೋದಿತತ್ವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ಪುನಃ ||
ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ವಕ್ತಿ ನ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಿಃ || ೨೬೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಭೇದದರ್ಶನವು ಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೇನು ? ನೋಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ನಮಗೆ 'ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇನ ಯ ಆಭಾತಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬುದ್ಧಿಪ್ರಮಾಣಕಃ ||
ತಾವನ್ನಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತೀಯತಾಮ್ || ೨೬೨ ||

“ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದಂಕ್ಷತ್ರಮಿಮೇ ಲೋಕಾಃ ಇಮೇ ದೇವಾಃ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನೀದ ಸರ್ವಂ ಯದಯ ಮಾತ್ಮಾ” ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಾವಾತನು ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿ ತೋರುವನೋ, ಅಷ್ಟೆ ನಿಜವಾದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ||